

УДК: 657.339.9; 657.432

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ ЗАБОРГОВАНОСТЯМИ НЕРЕЗИДЕНТІВ ЗА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИМИ КОНТРАКТАМИ

Курган Наталя Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна

Анотація – досліджено ознаки сформованості обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською і кредиторською торговельною ЗЕД-заборгованістю; подано рекомендації з організації та вдосконалення зазначеного забезпечення з відповідною програмною підтримкою

Ключові слова – базисні умови постачання, іноземна валюта, валютна заборгованість, нерезидент, зовнішньоекономічна операція, зовнішньоторговельна діяльність

В умовах активного залучення економіки України до світового господарства все більшої актуальності набуває проблематика ефективного управління дебіторською та кредиторською заборгованостями у іноземній валюті, що формується у підприємств за торговельними зовнішньоекономічними контрактами. На прибутковість та платоспроможність вітчизняного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності (далі –ЗЕД) здійснюють прямий позитивний вплив наступні фактори: своєчасне та у повному обсязі надходження коштів від покупців-нерезидентів; досягнення вигідних умов відстрочки або пролонгації платежів іноземним постачальникам; недопущення витрат на міжнародні судові позови через неналежне виконання ЗЕД-контрактів. У зворотному випадку українське підприємство може зазнати нестачі обігових коштів, значущих фінансових втрат, збитків та банкрутства. Взаємодія з іноземними компаніями ускладнюється необхідністю дотримувати достатньо складного ЗЕД-законодавства як України, так і країн контрагентів. Експортно-імпортна діяльність суб'єкта ЗЕД та супутнє формування і погашення ЗЕД-заборгованостей мають знаходитися під пильним та безперестанним

управлінським контролем. Інформаційним забезпеченням такого контролю є достовірні, актуальні та своєчасні дані обліку та аналізу зовнішньоекономічної торгівлі.

Питання обліку та аналізу валютних ЗЕД-заборгованостей за експортними та імпортними контрактами науковці здебільшого досліджують не відокремлено, а у контексті більш широкої проблематики інформаційного забезпечення управління дебіторською і кредиторською заборгованостями підприємства загалом – за торговельними операціями як на внутрішньому ринку України, та і на зовнішніх. У загальному контексті дебіторів та кредиторів (без відокремлення іноземних бізнес-взаємин) виконано розробки Бондаренко О. С. [1], Агеєвої Є.І., Бабаєва В.Ю., Багрової І.В., Білик М. Д., Боярко І. М., Власової І. О., Гоцуляк С. М. [2], Добровольської О. В., Єдинак Т.С., Камінської Н. П., Коваленко Д. І., Лучкова О. І., Нашкерської М. М., Новікової Н. М., Носач Л. Л., Рибалко О. М., Сичової М. Б., Свінарської Г. Б., Скорби О. А. [3], Федорченко О. Є., Храпливого А. І. Доцільно поглибити наукову роботу у частині обліково-аналітичного забезпечення управління саме валютними заборгованостями за торговельними ЗЕД-контрактами.

Про сформованість на підприємстві, дієвість та ефективність обліково-аналітичного забезпечення управління валютними зовнішньоторговельними заборгованостями свідчить виконання наступних умов:

- неухильне дотримання митного, валютного, податкового законодавства України в частині експортно-імпортних операцій та розрахунків за ними;

- налагоджений швидкий (у першу чергу електронний) документообіг, який систематично оптимізують, як між підрозділами підприємства, так і з зовнішніми

користувачами (контрагентами-нерезидентами, митними, податковими органами, банками, брокерами, тощо), із застосуванням прогресивних ІТ-технологій;

- виконання вимог облікового та податкового законодавства України щодо відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, у податкових деклараціях доходів та витрат зовнішньоторгівельної діяльності, а також валютних заборгованостей іноземних дебіторів та кредиторів;

- оцінка потенційної платоспроможності та надійності кожного нового контрагента-нерезидента перед укладанням торговельного контракту;

- детальне опрацювання у ЗЕД-контрактах на купівлю або продаж базисних умов постачання; розподілу прав та обов'язків сторін, їх термінів виконання та умов здійснення; алгоритмів та послідовності дій сторін; порядку документального оформлення; графіку платежів;

- надходження валютних коштів від іноземних покупців у повному обсязі та у терміни, закріплені контрактом;

- постійний моніторинг й аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей за експортно-імпортними контрактами; своєчасне інформування керівництва щодо ризику формування простроченої або безнадійної дебіторської заборгованості;

- аналітичне ранжування потенційних іноземних постачальників на групи, складання стандартів роботи з ними;

- наявність обґрунтованої кредитної політики щодо іноземних дебіторів на базі їх оцінювання та ранжування, з огляду на вимоги українського валютного законодавства щодо граничних термінів отримання експортної виручки.

Підприємство має забезпечити собі надійних та платоспроможних партнерів-нерезидентів, що стане основою здійснення зовнішньоторгівельних операцій у відповідності до контрактів. Низька платіжна дисципліна іноземних дебіторів означає несвоєчасне або у неповному обсязі надходження оплати від них, що в свою чергу, може призвести до пені з боку держави за недоотриману експортну

виручку, до дефіциту грошових коштів у підприємства і вимушених позик, до затримання перерахувань постачальникам, як вітчизняним, так і закордонним. Як бачимо, вихід підприємства на зовнішні ринки збільшує вимоги до інформаційного забезпечення управління його торговельно-закупівельною діяльністю, змушуючи приділяти особливу увагу плануванню та прогнозуванню експортних та імпортних операцій, дотриманню ЗЕД-законодавства, моніторингу стану та співвідношення валютних дебіторської та кредиторської заборгованостей. Слід звернути увагу, що облік та аналіз зовнішньоторгівельної діяльності вимушено знаходяться у синтезі з юридичним забезпеченням. Це пояснюється необхідністю дотримання митного, податкового, валютного, господарського законодавства країн, суб'єкти яких є сторонами певного торговельного контракту. Фахівці-обліковці та аналітики не беруть безпосередньої участі у складанні ЗЕД-контрактів, але на вимогу надають інформацію щодо потенційних доходів, витрат, прибутку, рентабельності, у підсумку, доцільності контракту. Це зобов'язує співробітників, що задіяні у функціонуванні обліково-аналітичного забезпечення управління експортно-імпортною діяльністю та валютними заборгованостями, мати не тільки ґрунтовні знання та навички у сфері обліку або аналізу, але й бути обізнаними з правовими засадами ЗЕД.

Бухгалтерський облік торговельних операцій у іноземній валюті є точкою відліку для формування інформаційної бази управління заборгованостями за експортними та імпортними контрактами. В наш час електронні документи обробляються, впорядковуються та зберігаються у спеціальних облікових базах. Підприємство - суб'єкт ЗЕД володіє закритою внутрішньою базою, що працює на обраній керівництвом програмній платформі (1С, BAS Бухгалтерія, іВuh, MasterБухгалтерія, тощо), а також реєструє податкові накладні за кожною операцією купівлі-продажу у ЄРПН [4], тобто вносить дані до державної бази. Щоб обліково-аналітичне забезпечення управ-

ліній валютними заборгованостями було сформованим і дієвим, необхідне доопрацювання наявної облікової програми, а саме активізація чи додавання наступних модулів та функціоналів: можливість внесення і аналітичної обробки інформації про базисні умови постачання за торгівельними контрактами; можливість автоматичного розрахунку усіх варіантів розподілів доходів і витрат за різних базисних умов постачання для обрання оптимальної умови Інкотермс; модуль проведення коефіцієнтного, факторного, економетричного аналізу стану та динаміки валютної дебіторської та кредиторської заборгованостей із відповідними звітними формами (наприклад, Аналіз стану валютних заборгованостей, Аналітична таблиця з групуванням на дату валютних заборгованостей за термінами погашення); пакет внутрішньої звітності для прийняття рішень щодо торгівельних заборгованостей за ЗЕД-контрактами (наприклад, Звіт про динаміку дебіторської та кредиторської ЗЕД-заборгованостей, Звіт про прострочену дебіторську заборгованість з нерезидентами та прострочені платежі, Звіт про заплановані платежі та ті, що надійшли або не надійшли від покупців-нерезидентів). Крім того, мають бути програмно доопрацьовані та деталізовані облікові оборотно-сальдові відомості за рахунками 362, 632, 371, 681 [5] таким чином, щоб була можливість вибірки інформації за період у аналітиці базисних умов постачання, термінів оплати, країн контрагентів (тощо, згідно інформаційного запиту керівництва).

Окремим питанням управління валютними заборгованостями є складання об'єктивного уявлення щодо ділової репутації, надійності, платоспроможності майбутнього контрагента-нерезидента перед початком бізнесу із ним. Збір, обробку і перевірку інформації щодо потенційного іноземного дебітора або кредитора доцільно доручити аналітику. Виконати цю роботу передбачається шляхом звернення до електронних баз країни контрагента, у яких міститься інформація про поточний статус, реєстраційні коди, керівництво, наявність судових рішень, податкові заборгованості, а

також оприлюднена фінансова звітність. Додаткові дані можна отримати за платним запитом у кредитно-рейтинговому агентстві країни нерезидента. Отриману інформацію необхідно проаналізувати і надати керівництву у зручній наочній формі, наприклад, виконавши ранжування потенційних іноземних партнерів за узагальнюючими скоринговими (бальними) оцінками платоспроможності і надійності.

В залежності від розміру підприємства і масштабів його зовнішньоторгівельної діяльності обліково-аналітичне забезпечення управління валютними експортно-імпортерними заборгованостями може бути організоване як формі розподілу додаткових функціональних обов'язків між обліковцями і аналітиками, так і у формі прийняття до штату додаткових фахівців та створення центрів відповідальності

Список використаної літератури

1. Бондаренко О. С. Сучасні підходи до обліку дебіторської та кредиторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 24–30.
2. Гоцуляк С.М. Методи управління дебіторською заборгованістю. *Вісник соціально - економічних досліджень*: зб. наук, праць. 2016. № 18. С. 69–74.
3. Скорба О. А. Управління дебіторською заборгованістю та альтернативні методи її рефінансування. *Економіка: проблеми теорії та практики*: зб. наук, праць. 2017. № 204. С. 196–202.
4. Порядок ведення Єдиного реєстру податкових накладних (ЄРПН), затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 р. № 1246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1246-2010-%D0%BF#n9> (дата звернення: 07.03.2021 р.)
5. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/plan-rah/plan-schetov-buhgalterskogo-1021043.html> (дата звернення: 07.03.2021).

Автор

Курган Наталя Володимирівна, к.е.н.,
доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу,
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
(natalia.kurhan@hneu.net)

Тези доповіді надійшли 7 березня 2021 року.

Опубліковано в авторській редакції.

